

Носенко Ю.М.

кандидат сільськогосподарських наук,
провідний науковий співробітник
Президії Національної академії аграрних наук України

Нечипоренко О.М.

доктор економічних наук, доцент,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Лук'янчук Л.В.

начальник відділу наукового забезпечення інноваційного розвитку
Президії Національної академії аграрних наук України

Nosenko Yuriy

Candidate of Agricultural Sciences, Leading Researcher
Presidium of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

Nechyporenko Oleksandr

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
National Research Center "Institute of Agrarian Economics"

Lukyanchuk Lyudmyla

Head of the Department of Scientific Support of Innovative Development
Presidium of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВИХ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ

ORGANIZATIONAL AND LEGAL BASIS OF FUNCTIONING OF AGRO-INDUSTRIAL INNOVATION CLUSTERS

Досліджено інституційні засади формування, становлення й функціонування агропромислових інноваційних кластерів як інструментів міжвідомчої взаємодії галузевої науки, освіти та виробництва. Проаналізовано нормативно-правові та законодавчі акти України стосовно визначення категорії «кластер» як об'єкта господарсько-правової політики держави, що покликаний підвищувати конкурентоспроможність регіонів. Визначено цілі створення інноваційних кластерів в Україні. Обґрунтовано необхідність розроблення закону України про кластер та внесення відповідних змін до чинних законодавчих і нормативних актів. Розроблено пропозиції щодо методичного забезпечення діяльності нового типу агропромислових кластерів як інтегрованого міжрегіонального об'єднання науково-інноваційного розвитку.

Ключові слова: агропромисловий кластер, інноваційний розвиток, інституції, організаційно-правове забезпечення, міжрегіональний науковий центр.

Исследованы институционные засады формирования, становления и развития агропромышленных инновационных кластеров как инструментов возможного межведомственного взаимодействия отраслевой науки, образования и производства. Проанализированы нормативно-правовые и законодательные акты насчёт определения категории «кластер» как объекта хозяйственно-правовой политики Украины, призванного повышать конкурентоспособность регионов. Определены цели создания инновационных кластеров в Украине. Обоснована необходимость разработки закона Украины о кластере и внесения соответствующих изменений в существующие законодательные и нормативные акты. Разработаны предложения по методическому обеспечению деятельности вновь созданных агропромышленных кластеров как интегрированного межрегионального объединения научно-инновационного развития.

Ключевые слова: агропромышленный кластер, инновационное развитие, институции, организационно-правовое обеспечение, межрегиональный научный центр.

The dependence of the development of modern high-tech agricultural production on the degree of integration of branch science, education, authorities and business is revealed. As is known, the application of the cluster approach involves the voluntary formation of integrated structures, in certain areas, of participants performing different functions, but united by one technological process, the result of which is the final product created by all participants,

starting with those involved in scientific research and training, and ending with technologists, packers and the dealer network. Ensuring on the basis of this innovative development of all stakeholders is one of the most relevant tasks for the state's economy, as shown by the experience of many developed countries. The modern institutional environment of formation and establishment of innovative agro-industrial clusters in Ukraine is characterized and the main possible directions of state regulation of their development are determined. In particular, the current laws and regulations of Ukraine on the definition of the category "cluster", "agrarian cluster" as an object of economic and legal policy of the state, aimed to increase the competitiveness of the regions are analyzed. The goals of creation of innovation clusters in Ukraine are defined and their practical realization is estimated. The generalized world experience of formation of the cluster policy of the state depending on the position of the Government is brought. The current research of scientists of the National Scientific Center "Institute of Agrarian Economics" from the 70s of the last century to the present days, on possible types of agro-industrial associations of the cluster organization, the purpose of their activities, organizing core, internal and external infrastructure and management are explored. The interregional scientific Centers of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine as integrated associations that provide its participants with new competitive advantages and stimulate the development of rural areas are assessed. The necessity of developing the Law of Ukraine on the cluster and the introduction of appropriate amendments to existing legislative and regulatory acts, in particular regarding the determination of the content of the main categories, is substantiated. The need for scientists to develop proposals for organizational and methodological support for the formation and development of a new type of agro-industrial clusters as interregional integrated research and innovation associations and to assess the effectiveness of their activities is proved.

Keywords: *agro-industrial cluster, innovative development, institutions, organizational and legal support, inter-regional research center.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Питання підвищення конкурентоспроможності та забезпечення інноваційного розвитку агропромислового комплексу України є для національної економіки одним із найактуальніших. У зв'язку із цим у державі розробляються й запроваджуються нові форми розвитку економічних відносин із максимально ефективним використанням наявних ресурсів. Перспективним напрямом такої трансформації може стати організація великотоварного агропромислового виробництва з використанням механізмів корпоратизації (в основу яких закладено відносини власності) та кластеризації (в основі яких – відносини спільної діяльності).

Загалом кластерний розвиток країни є однією з характерних ознак сучасної інноваційної економіки [1]. Окрім того, кластери є такою вдалою комбінацією кооперації та конкуренції, що об'єднання в одній площині одночасно допомагає успішно вести конкурентну боротьбу в інших. Конкурентоспроможні на світових аграрних ринках країни з одноосібним чи/або фермерським укладом поряд із кооперацією широко використовують кластерну форму організації великотоварного виробництва, яка побудована на мережевих аутсорсингових (договірних) зв'язках самостійних у юридичному відношенні учасників агропродуктових ланцюгів. Кластерні стратегії розвитку сільського господарства демонструють свої переваги в економіках багатьох країн світу. Так, широко відомий успішний кластер із виробництва цукрової тростини в Бразилії, де поля цієї культури займають лише 1% території країни (10 млн га) і сконцентровані в радіусі кількисот кілометрів. Водночас Бразилія є експортером номер 1 (із часткою 52%) на світовому ринку цукру, а в секторі біоетанолу – експортером номер 2 (34% світового експорту). Вражають успіхи чилійського винного кластеру, діяльність якого дала змогу країні увійти в першу п'ятірку світових експортерів цього напою, збільшивши за 30 років загальний обсяг продажів із 10 млн дол. США майже до 3 млрд дол. США [2].

За результатами попередніх досліджень вітчизняних учених установлено, що кластерна форма

співпраці здатна забезпечувати: результативну взаємодію наукових, освітніх закладів, органів влади та бізнесових структур для отримання синергетичного ефекту; зниження сукупних витрат на наукові дослідження, комерціалізацію й швидке впровадження нововведень; стійке та ефективне використання інфраструктурного й наукового потенціалу регіонів. Узагальнений нами досвід кластеризації багатьох економік зарубіжних країн переконує, що оптимальною формою міжвідомчої взаємодії в аграрній сфері може бути агропромисловий інноваційний кластер, для ефективного функціонування якого необхідне, насамперед, інституційне нормативно-правове забезпечення [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Актуальним проблемам застосування кластерних підходів у різних галузях економіки, утворення й функціонування цих потенційно ефективних об'єднань в Україні присвячено цілу низку досліджень відомих учених-економістів, зокрема праці Д. Задихайла [4], Ю. Тихомирова [5], В. Цветкова [6] стосовно державного регулювання кластерних стратегій розвитку, визначення меж утручання держави в економічні процеси із застосуванням певних правових засобів. Значну увагу концептуальним засадам становлення регіональних кластерів, у тому числі їх інноваційній спрямованості в аграрній сфері, державній кластерній політиці приділили вітчизняні вчені економісти та правники Ю. Лупенко, М. Кропивко, П. Саблук, М. Малік, О. Шпикуляк, О. Ковальова [7–9], С. Соколенко [10], М. Войнаренко [11], І. Курило [12], Я. Сидоров [13] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проте необхідно відзначити, що дослідження такого суспільно-економічного явища, як «кластер», саме крізь призму відповідності чинної законодавчо-нормативної бази сучасним викликам щодо його формування й ефективного функціонування безпосередньо в аграрній сфері не одержали поки що належної уваги з боку вчених.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – розкрити та проаналізувати сучасне інституційне середовище формування й становлення інноваційних агропромислових кластерів в Україні та визначити основні можливі напрями державного регулювання їх розвитку.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Про необхідність створення й інституційного забезпечення функціонування в Україні інноваційних кластерів свого часу йшлося в окремих нормативних та законодавчих актах. Проте галузь аграрного виробництва в них не виокремлювалася.

Так, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 вересня 2011 р. № 896-р було затверджено «План заходів щодо стимулювання міжрегіональної співпраці, кооперації та інтеграції» [14], згідно з яким Мінекономрозвитку, Мінфін, інші центральні органи виконавчої влади протягом року мали розробити нормативно-правову базу щодо визначення механізму формування міжрегіональних кластерів та надання їм державної підтримки для забезпечення функціонування та розвитку.

Згідно з Концепцією реформування державної політики в інноваційній сфері, яка була схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2012 р. № 691-р [15], реформування системи державного регулювання у цій царині здійснюється шляхом створення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності. Насамперед, передбачалося вдосконалення правових засад функціонування технологічних парків та платформ, спрощення процедур утворення *інноваційних кластерів*, малих інноваційних підприємств на базі вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ із метою підтримки виробництва високотехнологічних товарів та надання послуг, стимулювання суб'єктів господарювання до утворення наукових парків, упровадження сучасних технологій управління розвитком виробництва.

Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 р., схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 р. № 603-р [16], передбачала, що для комплексного розв'язання проблемних питань необхідна реалізація державної політики структурно-технологічних перетворень галузі шляхом збільшення частки вітчизняних розробок на основі поєднання інноваційної та промислової політики. Це сприятиме інноваційному розвитку в усіх перспективних сферах економічної діяльності, створенню *науково-інноваційно-виробничих кластерів* у високотехнологічних галузях на базі комерціалізації власних наукових розробок із використанням незалежних виробничих потужностей державних підприємств та галузевих наукових інститутів.

На нашу думку, за нинішнього рівня розвитку засобів та прийомів землеробства, зростаючих експортних можливостей аграрний сектор економіки України доречно було б також розглядати як високотехнологічну галузь.

Згідно з Концепцією Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 рр., схваленою Розпорядженням Кабіне-

ту Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 641-р [17], проблеми розвитку малого і середнього підприємництва передбачено розв'язати шляхом надання підтримки інноваційно орієнтованим суб'єктам, у тому числі завдяки розробленню і виконанню ними програм інтеграції в *національні та міжнародні інноваційні й технологічні кластери*, сприянню розвитку інфраструктури такої підтримки, у тому числі внаслідок: визначення на законодавчому рівні понять «бізнес-центр», «бізнес-інкубатор», «*кластеризація*», «субконтрактація».

Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій у 2015 р. розроблено Програму підтримки кластерів в Україні: принципи розроблення та ключові особливості [18]. У Програмі зазначено, що: застосування поетапного *кластерного підходу* може ефективно сприяти просуванню експорту і залученню інвестицій, створенню робочих місць, розвитку необхідних навичок; *кластерний підхід* відповідає меті децентралізації; *державна підтримка кластерів повинна базуватися на цільовому підході до заснування та підвищення інституційної спроможності структур управління кластерами на регіональному рівні* й передбачати чітку координацію механізмів обміну, що дасть змогу забезпечити створення синергії між регіональними кластерами (наприклад, загальний брендінг, тренінги для організації кластера тощо).

Статті 120 та 127 Господарського кодексу України (2003 р.) передбачають різні організаційно-правові форми об'єднань підприємств, а саме: асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом (союзи, спілки, асоціації підприємців тощо). Отже, порівнюючи ці форми об'єднань підприємств із такою формою об'єднання, як кластер, можна зробити висновок, що кластер може бути частиною цих об'єднань або окремою формою об'єднання підприємств [19]. Слід відзначити, що й донині більшість суб'єктів вибирає перший варіант унаслідок законодавчої неврегульованості поняття «кластер».

Стаття 6 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (редакція від 2012 р.) [20] визначає що: 3. Для реалізації середньострокових пріоритетних напрямів державою запроваджуються заходи щодо:

1) розвитку інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, технологічних парків, наукових парків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, *інноваційних кластерів*, венчурних фондів тощо).

У статті 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» (2002 р.) визначено термін «*інноваційне підприємство*» (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо): це підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70% його загального обсягу продукції і (або) послуг [21].

У статті 14 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (2013 р.) визначено, що до об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва належать бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, науково-технологічні

центри, центри трансферу технологій, фонди підтримки малого підприємництва, лізингові компанії, консультативні центри, інші підприємства, установи та організації, основним завданням яких є сприяння розвитку малого і середнього підприємництва [22].

Наведені вище інституції, або законодавчо-нормативні акти, як і ті, що встановлюють засади аграрної політики держави, не дають чіткого правового визначення таким категоріям, як «кластер», «аграрний кластер», унаслідок чого нечисельні регіональні ініціативи щодо підтримки розвитку кластерів, у тому числі й в аграрній сфері, які в різні роки висвітлювалися в стратегіях соціально-економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності окремих сфер [23], не знаходили свого практичного втілення. Так, наприклад, інноваційні кластерні ініціативи в аграрному секторі України реалізувалися невеликим числом у різних регіонах, окремі з них наведено у таблиці 1.

Світовий досвід показує, що залежно від позиції урядів можна виділити декілька підходів до визначення державної кластерної політики:

1) *функціональний*, коли держава сприяє налагодженню співпраці між зацікавленими сторонами й надає певну фінансову підтримку щодо реалізації проєкту;

2) *підтримувальний* – функція держави доповнюється спрямуванням та підтримкою інвестицій в інфраструктуру кластера з метою стимулювання його розвитку;

3) *директивний*, коли підтримувальна функція держави доповнюється проведенням спеціальних програм, спрямованих на трансформацію спеціалізації регіону через розвиток кластерів;

4) *інтервенційний* – держава разом зі своєю директивною функцією бере на себе відповідальність за подальший розвиток кластера через надання трансфертів, субсидування, інших інструментів активного регулювання та формування його спеціалізації в аграрній економіці [13].

При цьому уряди під час реалізації своїх аграрних кластерних стратегій можуть підтримувати чи то великий бізнес, як у Японії, чи то малий і середній та приватних осіб, як у США. На наше переконання, за сучасних умов саме останній підхід був би більш ефективним для швидкого розвитку вітчизняного сімейного фермерства на інноваційній основі за рахунок тісної формалізованої співпраці з наукою та освітою.

Слід зазначити, що в Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки» (ННЦ «ІАЕ») з метою відпрацювання механізмів міжгосподарської кооперації ще в середині 70-х років минулого століття було напрацьовано цілу низку методичних матеріалів, які ґрунтувалися на кластерній ідеології [24]. Як результат, на практиці були створені й ефективно функціонували такі організаційні форми кластерів, як агропромислові об'єднання на рівні районів (РАПО) та областей (ОблАПО), науково-виробничі об'єднання і системи (НВО) тощо. Пізніше, уже в умовах ринкової економіки, було визначено, що у чинному законодавчому полі України агрокластери можуть створюватися переважно в організаційно-правових формах простого товариства, асоціації, громадської організації, а в деяких випадках і консорціуму.

У своїх дослідженнях [8; 25] учені Інституту виділили три можливих, на їхню думку, типи великото-

Таблиця 1

Ініціативи з формування інноваційних кластерів в аграрному секторі України

Міжнародний агрокластер «Єврорегіон-Дністер», Вінницька обл.	Створення центру інноваційного сільського господарства для сертифікації продукції відповідно вимог ЄС та спільного надання послуг і процедур, необхідних для експорту в ЄС. <i>Учасники:</i> Об'єднання малих та середніх виробників сільгосппродукції Вінницької обл. та республіки Молдова, Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН, молдавська ГО «Кутезаторул»
Інноваційно-освітній кластер «Агротехніка», Харківська обл., Лозівський р-н	Спрямований на розвиток власного виробництва дешевої вітчизняної агротехніки (сівалок, борін тощо) з тестуванням на дослідних полях. <i>Учасники:</i> Лозівський ковальсько-механічний завод (ЛКМЗ) у співпраці з індустріальною групою У.П.Е.К., Харківським технічним університетом сільського господарства, Сумським, Миколаївським, Мелітопольським і Уманським аграрними вишами, Національним науково-дослідним інститутом ім. Погорілого, Харківським підшипниковим заводом (ХАРП)
Регіональний науково-виробничий кластер виробників екологічної продукції «Натурпродукти Полтавщини», Полтавська обл.	Створений за ініціативи і на базі громадської асоціації «Аграрна наука та практика» об'єднав суб'єкти підприємницької діяльності регіону, населення сільських територій, оселі зеленого туризму, підприємства та організації різних форм власності, наукові установи, включаючи Полтавську державну аграрну академію. Має сім осередків кластера, розташованих у різних районах Полтавської області
Кластер «Натуральне молоко», Рівненська обл.	Створений для обміну інформацією, захисту інтересів виробників молока та споживачів молочної продукції, вдосконалення механізмів ринкових відносин у молочної галузі. <i>Засновники:</i> сім сільськогосподарських підприємств Рівненської, Тернопільської та Львівської областей, що працюють у галузі молочного тваринництва
Регіональний агропромисловий інноваційний кластер «Агроінновації», м. Рівне	Метою є об'єднання зусиль, координація дій та реалізація спільних заходів в питаннях розроблення й упровадження інновацій в агропромисловому комплексі Рівненської області. <i>Засновники:</i> 4 органи державної влади, 3 наукових організації та вищих навчальних заклади, 5 виробничих підприємств Рівненщини та 3 інноваційних структури і сервісних установи

варних агропромислових об'єднань кластерної організації в даних умовах:

1. *Агропродуктове самоврядне виробниче об'єднання* підприємств асоціативної організаційно-правової форми.

Мета об'єднання: здійснення спільної господарської діяльності на інноваційній основі з виробництва і просування на ринок певних видів агропродовольчої продукції. Кластероутворюючий блок формують технологічно взаємопов'язані у рамках продуктового ланцюга підприємства і господарства, розміщені на територіях сусідніх районів і навіть областей.

Внутрішню інфраструктуру як скріплюючий елемент даного агрокластера можуть становити спільні маркетингова служба, агросервісні та транспортні підприємства тощо. Зовнішнє інфраструктурне забезпечення: спеціалізовані наукові центри, дорадчі служби та агроконсалтингові фірми; банки і страхові компанії; органи місцевого самоврядування та державної влади, громадські організації.

Управління діяльністю здійснює Рада учасників, а основну організаційну роботу – головне (або спільне) підприємство у співпраці з регіональними (обласними, районними) департаментами (управліннями) агропромислового розвитку, іншими органами управління галуззю та громадськими організаціями.

2. *Територіально-виробниче агропромислове кластерне об'єднання.*

Мета об'єднання: забезпечення конкурентоспроможності його учасників та розвиток регіонального (районного, обласного) агропромислового комплексу на основі розроблення середньострокових програм, які передбачають використання переваг регіону шляхом концентрації і спеціалізації виробництв, а також реалізацію заходів програм завдяки об'єднанню зусиль та фінансів учасників.

Кластероутворюючий блок: розміщені на території регіону підприємства і господарства з виробництва сільськогосподарської продукції та її переробки, а також обслуговуючі структури для агропромислового виробництва.

Внутрішня інфраструктура кластера: суб'єкти забезпечення інноваційного розвитку – регіональні центри наукового забезпечення та сільськогосподарські дорадчі служби; структури маркетингового забезпечення – кооперативні групи, спільні маркетингова служба, агросервісні й транспортні підприємства тощо. Можливе (на той час) зовнішнє інфраструктурне забезпечення: відділення Аграрного фонду, Земельного банку, інші банки й страхові компанії; органи місцевого самоврядування і державної влади, громадські організації. Управління діяльністю здійснює Рада учасників, а основну організаційну роботу – відповідне територіальне відділення Агропродовольчої ради, а як виконавчий організуючий орган – відповідне управління агропромислового розвитку, на яких і мала бути покладена основна організаційна робота щодо організації самоврядних територіально-виробничих кластерних об'єднань.

3. *Самоврядне науково-виробниче агропромислове об'єднання* виробників тієї або іншої сільськогосподарської продукції та необхідних для забезпечення технологічного процесу засобів й інших

матеріально-технічних ресурсів, а також спеціалізованих науко-освітніх установ, що забезпечують трансфер інновацій у це виробництво.

По суті, це – інноваційний кластер, основне призначення якого полягає у забезпеченні інноваційного розвитку його учасників. Нині вченими ННЦ «ІАЕ» запропоновані до впровадження в регіонах організаційні структури такого типу кластерів, пілотні проекти яких із залученням потенціалу науково-дослідних установ Національної академії аграрних наук України вже реалізуються. Наприклад, насінневе науково-виробниче кластерне об'єднання, ядром якого є насінневий завод, чи варіант, що проходить адаптацію, – регіональне (міжрегіональне) науково-навчально-виробниче кластерне об'єднання, ядром якого може служити науковий центр/університет.

Такі кластери можуть функціонувати в організаційно-правовій формі простого товариства, що діє на основі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання внесків його учасників, або у формі асоціації, інколи консорціуму. Управління діяльністю здійснює рада учасників, а ядром кластера, звичайно, стає спеціалізована наукова установа або університет. Функціональність інноваційного кластера значно продуктивніша, коли ядро кластера, крім наукової (освітньої) установи, формує також галузева громадська організація, яка об'єднує зацікавлених у конкурентних перевагах агровиробників на регіональному та/або загальнодержавному рівнях управління.

Сьогодні розгортають свою діяльність міжрегіональні наукові центри НААН, покликані інтегрувати співпрацю наукових установ та закладів вищої освіти з місцевими органами влади і суб'єктами аграрного бізнесу, вдосконалити наукове забезпечення вирішення актуальних міжрегіональних і регіональних проблем інноваційного розвитку аграрного сектору та сільських територій. При цьому в основі кластерного утворення має бути бізнес, що забезпечуватиме його стійкість у часі й просторі.

На наше переконання, формування таких агропромислових інноваційних кластерів дасть змогу значно прискорити вирішення проблеми посилення зв'язків аграрної науки з агропромисловим виробництвом та спрямування останнього на інноваційний шлях розвитку.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. Інституційне нормативно-правове забезпечення розвитку кластерів в Україні характеризується такими особливостями:

– держава в особі Кабінету Міністрів України розробила низку концепцій і стратегій, в яких передбачено створення науково-інноваційно-виробничих, технологічних та інноваційних кластерів, що на практиці мало реалізуються;

– законодавчо не визначено поняття «кластер», хоча воно може підпадати під категорії «інноваційне підприємство» та «об'єкт інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва», що не сприяє виконанню вищенаведених концепцій і стратегій;

– створення об'єднання підприємств у формі кластера є вигідним та має багато переваг, але наразі відсутній закон, що регулює його діяльність як

виду організації співпраці та надає пільги для його учасників;

– кластерні ініціативи лише точково реалізуються на практиці в сільському господарстві окремих областей України, що не дає змоги повною мірою забезпечувати його перехід на інноваційну модель розвитку;

– розроблені ННЦ «Інститут аграрної економіки НААН» методичні матеріали можуть бути покладені в основу нормативних та законодавчих актів, щодо регламентації функціонування аграрних кластерів.

Для вдосконалення правового забезпечення становлення й розвитку кластерних об'єднань доцільно:

1. Внести зміни до ст. 120 Господарського кодексу України («Організаційно-правові форми об'єднань підприємств»), ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» та ст. 14 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» щодо визначення кластера як форми інноваційного підприємства.

2. Прийняти окремий закон «Про кластери», в якому має бути розкрито:

терміни «кластер», «кластеризація», «учасник (засновник) кластера»; мету створення; види кластерів за призначенням (міські, регіональні, національні та міжнародні; промислові, інноваційні, сервісні тощо); порядок створення кластера, структура та державна реєстрація; механізми державної підтримки; засновники та учасники, їхні права та обов'язки; систему управління кластером; власність на майно; припинення діяльності кластера.

Для вдосконалення організаційно-методичного забезпечення діяльності новостворених міжрегіональних наукових центрів НААН насамперед необхідно розробити:

– примірну угоду про співпрацю зацікавлених сторін;

– методичний інструментарій організації співпраці й оцінки її ефективності;

– нормативно-правову базу щодо залучення інвестицій та надання державної підтримки для забезпечення розвитку міжрегіональної співпраці в межах інноваційного кластера. Зазначене потребує подальших наукових розробок та теоретичних досліджень.

Бібліографічний список:

1. Буткевич О.В. Кластер як об'єкт господарсько-правової політики держави: актуалізація проблеми. *Юрист України*. 2013. № 4. С. 43–49. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2013_4_9/.
2. Герашенко В., Оксенюк В. Кінець епохи самотніх реінджерів. *Innovations journal kmbs*. 2014. С. 58–63. URL : https://issuu.com/yapovich/docs/innovation_journal_a.
3. Носенко Ю.М., Нечипоренко О.М., Сінельник Л.М. Інноваційний агрокластер як форма інтеграції науково-освітньої діяльності та бізнесу. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 77–86.
4. Задихайло Д.В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави : монографія. Харків : Юрайт, 2012. 456 с.
5. Тихомиров Ю.А. Публичное право : ученик. Москва : БЕК, 1995. 496 с.
6. Цветков В.В., Кресіна І.О., Коваленко А.А. Суспільні трансформації і державне управління в Україні: політико-правові детермінанти : монографія. Київ : Ін Юре, 2003. 496 с.
7. Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості агропромислового виробництва на

основі розвитку кластерних систем / Ю.О. Лупенкота ін. ; за ред. М.Ф. Кропивка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2013. 50 с.

8. Кропивко М.Ф., Ковальова О.В. Сутність кластера як новітньої мережевої організації спільної діяльності в агропромислового виробництва. *Економіка АПК*. 2018. № 6 С. 18–30.
9. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій : монографія / П.Т. Саблукта ін. ; за ред. П.Т. Саблука, М.Ф. Кропивка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2011. 450 с.
10. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці. Київ : Логос, 2004. 711 с.
11. Теорія і практика кластеризації економіки : монографія / за наук. та заг. ред. М.П. Войнаренка, В.І. Дубницького. Кам'янець-Подільський : Аксиома, 2019. 336 с.
12. Курило І.В. Правовий аспект формування інноваційних кластерів у сільському господарстві. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2009. № 4. С. 197–202.
13. Сидоров Я. Державна політика розвитку кластерів як складова частина формування інноваційної моделі сільського господарства: аграрно-правовий погляд. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 115–120.
14. Про затвердження Плану заходів щодо стимулювання міжрегіональної співпраці, кооперації та інтеграції : Розпорядження Каб. Міністрів України від 21.09.2011 № 896-р. *Урядовий кур'єр*. 2011. 12 жовтня (№ 188).
15. Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері : Розпорядження Каб. Міністрів України від 10.09.2012 № 691-р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 71. Ст. 2883
16. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року : Розпорядження Каб. Міністрів України від 17.07.2013 № 603-р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 66. Ст. 2402.
17. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки : Розпорядження Каб. Міністрів України від 28.08.2013 № 641-р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 69. Ст. 2543.
18. Воглер Б., Саха Д., Красовська О. Програма підтримки кластерів в Україні. Німецька консультативна група Інститут економічних досліджень та політичних консультацій в 2015 р. URL : https://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2016/01/PP_04_2015_ukr.pdf.
19. Господарський кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
20. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 13. Ст. 93.
21. Закон України «Про інноваційну діяльність». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 36. Ст. 266.
22. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 3. Ст. 23.
23. Щодо державної політики підтримки розвитку аграрних кластерів в Україні : аналітична записка. URL : <http://old2.niss.gov.ua/articles/760/>.
24. Лукинов І.І. Теоретические основы развития межхозяйственной кооперации и агропромышленной интеграции». *Развитие специализации, межхоз. кооперирования и агропром. интеграции* : материалы респ. науч. – произв. конф., г. Киев, 12–14 мая 1976 г. Киев : Урожай, 1977.
25. Кропивко М.Ф. Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості агропромислового виробництва на основі розвитку кластерних систем. *Економіка АПК*. 2013. № 3. С. 3–15.

References:

- Butkevych, O.V. (2013) Klaster yak ob'ekt hospodar-sko-pravovoi polityky derzhavy: aktualizatsiia proble-my [The cluster as an object of economic and the legal state policy: actualization of the problem]. *Yuryst Ukrainy*, no. 4. pp. 43-49. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2013_4_9 (In Ukrainian).
- Herashchenko, V. Okseniuk, V. (2014) Kinets epokhy samotnikh reindzheriv [The end of the era of lone rang-ers]. *Innovations Journal*, pp. 58-63. Retrieved from: https://issuu.com/yanovich/docs/innovation_journal_a (In Ukrainian).
- Nosenko, Yu.M., Nechyporenko, O.M., Sinelnik, L.M. (2020) Innovatsiini ahroklastery yak forma inte-hratsii nauko-vo-osvitnoi diialnosti ta biznesu [Innovative agroclusters as a form of integration scientific and educational activities and business]. *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 77-86 (In Ukrainian). <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005077>
- Zadykhailo, D.V. (2012) Hospodarsko-pravove zabez-pechennia ekonomichnoi polityky derzhavy: monohrafiia [Economic and legal support of economic state policy: monograph]. Kharkiv: Yurait (In Ukrainian).
- Tihomirov, Ju.A. (1995) Publichnoe pravo: ucheb-nik [Public Law: Textbook]. Moskva: BEK (In Russian).
- Tsvietkov, V.V. (2003) Suspilni transformatsiia i derzhavne upravlinnia v Ukraini: polityko-pravovi determinanty monohrafiia [Social transformation and public administration in Ukraine: political and legal determinants: monograph]. Kyiv: Vydavnychiy dim "In Yure" (In Ukrainian).
- Lupenko, Yu.O., Kropyvko, M.F., Malik, M.Y., Diiesperov, V.S., Zaiats, V.M., Kisil, M.I., et al. (2013) Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ta sotsialnoi spriamovanosti ahropromyslovoho vyrobnytstva na osnovi rozvytku klasternykh system [Increasing competitiveness and social orientation of agro-industrial production based on the cluster systems development]. Kyiv: NNTs IAE (In Ukrainian).
- Kropyvko, M.F., Kovalova, O.V. (2018) Sutnist klastera yak novitnoi merezhevoi orhanizatsii spilnoi diialnosti v ahropromyslovomu vyrobnytstvi [Essence of the cluster as the latest network organization of joint activities in agro-industrial production]. *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 18-30 (In Ukrainian).
- Sabluk, P.T., Kropyvko, M.F., Bulavka, O.H., et al. (2011) Upravlinnia kompleksnym rozvytkom ahropromyslovoho vyrobnytstva i silskykh terytorii: monohrafiia [Management of integrated development of agro-industrial production and rural areas: monograph]. Kyiv: NNTs IAE (In Ukrainian).
- Sokolenko, S.I. (2004) Klastery v hlobalnii ekonomitsi [Clusters in the global economy]. Kyiv: Lohos (In Ukrainian).
- Voinarenko, M.P., Dubnytskyi, V.I., et al. (2019) Teoriia i praktyka klasteryzatsii ekonomiky: monohrafiia [Theory and practice of clustering of the economy: monograph]. Kamianets-Podilskyi: Aksioma (In Ukrainian).
- Kurylo, I.V. (2009) Pravovyi aspekt formuvannia innovatsi-nykh klasteriv u silskomu hospodarstvi [The legal aspect of the innovation clusters formation in agriculture]. *Problemy pravoznavstva ta pravookhoronnoi diialnosti*, no. 4, pp. 197-202 (In Ukrainian).
- Sydorov, Ya. (2017) Derzhavna polityka rozvytku klasteriv yak skladova chastyna formuvannia innovatsiinoi modeli silskoho hospodarstva: aharno-pravovyi pohliad [The state policy of cluster development as an integral part of the formation of an innovative agricultural model: an agrarian-legal view]. *Pidprijemnytstvo, hospodarstvo i pravo [Entrepreneurship, Economy and Law]*, no. 2, pp. 115-120. Retrieved from: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/23.pdf> (In Ukrainian).
- Pro zatverdzhennia Planu zakhodiv shchodo stymuli-uvannia mizhrehionalnoi spivpratsi, kooperatsii ta inte-hratsii: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.09.2011 896-r [On approval of the Action Plan to stimulate interregional co-working, cooperation and inte-gration: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 21.09.2011 No. 896-r] (2011) *Uriadovyi kurier*, no. 188 (In Ukrainian).
- Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia derzhavnoi pol-ityky v innovatsiinii sferi: Rozporiadzhennia Kabinetu Minis-triv Ukrainy vid 10.09.2012 691-r [On approval of the Con-cept of reforming the state policy in the innovation sphere: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 10.09.2012 No. 691-r] (2012) *Uriadovyi kurier*, no. 180 (In Ukrainian).
- Pro skhvalennia Kontseptsii Zahalnoderzhavnoi tsilovoi ekonomichnoi prohramy rozvytku promyslovosti na period do 2020 roku : Rozporiadzhennia Kab. Ministriv Ukrainy vid 17.07.2013 603-r [On approval of the Concept of the National target economic program of development of the industry for the period till 2020: the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 17.07.2013 No. 603-r] (2013) *Uriadovyi kurier*, no. 170 (In Ukrainian).
- Pro skhvalennia Kontseptsii Zahalnoderzhavnoi prohramy rozvytku maloho i serednoho pidprijemnytstva na 2014–2024 roky: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.08.2013 641-r [On approval of the Concept of the National program of small and average business development for 2014-2024: the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 28.08.2013 No. 641-r] (2013) *Uriadovyi kurier*, no. 173 (In Ukrainian).
- Vohler, B., Sakha, D., Krasovska, O. (2015) Prohrama pidtrymky klasteriv v Ukraini: pryntsyipy rozrobky ta kli-uchovi osoblyvosti [Cluster support program in Ukraine: principles of development and key features]. Berlin/Kyiv: German Advisory Group Ukraine. Retrieved from: https://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2016/01/PP_04_2015_ukr.pdf (In Ukrainian).
- Hospodarskyi kodeks Ukrainy [The Commercial Code of Ukraine] (2003) *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 18 (In Ukrainian).
- Pro priorytetni napriamy innovatsiinoi diialnosti v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 433-IV [On Priority Direc-tions of Innovation Activity in Ukraine: The Law of Ukraine from 16.01.2003 No. 433-IV] (2003) *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 13 (In Ukrainian).
- Pro innovatsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 40-IV [On Innovation Activity: The Law of Ukraine from 04.07.2002 No. 40-IV] (2002) *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 36 (In Ukrainian).
- Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i serednoho pidprijemnytstva v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 22.03.2012 4618-VI [On Development and State Support of Small and Medium Business in Ukraine: Law of Ukraine from 22.03.2012 No. 4618-VI] (2012) *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 3 (In Ukrainian).
- Shchodo derzhavnoi polityky pidtrymky rozvytku ahrarynykh klasteriv v Ukraini. Analychna zapyska [Regarding the state policy to support the development of the agricultural clusters in Ukraine: analytical note]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen [The National Institute for Strategic Studies]*. Retrieved from: [http://old2.niss.gov.ua/arti-cles/760](http://old2.niss.gov.ua/articles/760) (In Ukrainian).
- Lukinov, I.I. (1976) Teoreticheskie osnovy razvitiia mezh-hozjajstvennoj kooperatsii i ahropromyshlennoj integratsii [The theoretical basis for the development of inter-farm cooperation and agro-industrial integration]. *Materialy re-spublikanskoj nauchno-proizvodstvennoj konferentsii: Raz-vitcie specializatsii, mezhhozjajstvenogo kooperirovaniia i ahropromyshlennoj integratsii*. Kiev: Urozhaj (In Russian).
- Kropyvko, M.F. (2013) Pidvyshchennia konkurentospro-mozhnosti ta sotsialnoi spriamovanosti ahropromyslovoho vyrobnytstva na osnovi rozvytku klasternykh system [De-velopment of cluster systems as a booster for the level of competitiveness and social orientation of agrarian enter-prises]. *Ekonomika APK*, no. 3, pp.3-15 (In Ukrainian).